

OSMANLI GİYİM-KUŞAM KÜLTÜRÜNDE BİR AKIM:
CEZAYİR ESVABI
A FASHION OF CLOTHING CULTURE IN OTTOMAN:
ALGERIA CLOTH

BEYHAN PAMUK

Dr. Öğr. Üyesi, Uşak Üniversitesi Çüzel Sanatlar Fakültesi, Moda Tasarımı Bölümü.
Assist. Prof. Dr. Uşak University, Faculty of Fine Arts, Department of Fashion Design.

beyhan.pamuk@usak.edu.tr

 <https://orcid.org/0000-0002-1725-3851>

HASAN AKDAĞ

Dr. Öğr. Üyesi, Uşak Üniversitesi Çüzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü
Assist. Prof. Dr. Uşak University, Faculty of Fine Arts, Department of Traditional Turkish Arts

hasan.akdag@usak.edu.tr

 <https://orcid.org/0000-0002-0380-7550>

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi-Journal of Turkish Researches Institute
TAED-62, Mayıs-May 2018 Erzurum
ISSN-1300-9052

Makale Türü-*Article Types* : Araştırma Makalesi-Research Article

Çeliş Tarihi-*Received Date* : 03.03.2018

Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 25.04.2018

Sayfa-*Pages* : 397-406

 <http://dx.doi.org/>

www.turkiyatjournal.com

<http://dergipark.gov.tr/ataunitaed>

This article was checked by

 iThenticate®

OSMANLI GİYİM-KUŞAM KÜLTÜRÜNDE BİR AKIM;
CEZAYİR ESVABI*
A FASHION OF CLOTHING CULTURE IN OTTOMAN:
ALGERIA CLOTH

BEYHAN PAMUK- HASAN AKDAĞ

Öz

Türk giyim – kuşam tarihinde Cezayir Esvabı, diğer bir deyişle Cezayir Kesimi olarak adlandırılan giyinme tarzı XVIII. yy.'in sonlarına doğru Cezayirli gemicilerin giyiminden esinlenerek oluşturulmuş ve Yeniçeri Ocağı'nın kaldırıldığı tarihe kadar (1826) kullanılmıştır. Cezayirli yaman gemicilerden esinlenerek ortaya çıkan bu giyinme tarzı gemiciler arasında kullanılırken, Osmanlı topraklarında ve özellikle İstanbul'da her kesimden genç arasında moda olmuştur. İstanbul'un bıçkınları ve havalı meşreb gençleri arasında yaygın olarak kullanılan bu giyim tarzı bir giysi formunun ötesinde Osmanlı'nın toplumsal yapısında bir düşünce akımı ve yaşam biçiminin simgesi olmuştur.

Bu çalışmada, Cezayirli gemiciler tarafından kullanılırken, Osmanlı toplum yapısında bir döneme damgasını vuran Cezayir Esvabı'na (Cezayir kesimi) ait giyinme tarzının özellikleri yazılı ve görsel kaynaklarda yer alan tasvirleri ile sistematik olarak incelenerek, dönemin erkek giysilerindeki etkileri, bu giyim tarzının tür, biçim, kullanım özellikleri ve estetik değerler açısından toplum üzerindeki etkileri hakkında bilgiler verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Cezayir Esvabı, Türk Giyim-Kuşamı, Denizcilik, Osmanlı, Cezayir

Abstract

In the history of Turkish clothing, Algerian cloth, in other words the dressing style called as Algerian Cutting, was inspired by the clothes of Algerian sailors towards late 18th century and used until the abolishment of the Guild of Janissaries (1826). Being inspired from stalwart Algerian sailors; this dressing style was being used not only among the sailors, but also came into fashion the youth from all sections on the Ottoman territories and especially in İstanbul. This dressing style that was common among the tough and frivolous youth of İstanbul became a movement of thought and a symbol of lifestyle in the Ottoman social structure beyond its meaning of a clothing form.

This study systematically examines the characteristics of the Algerian Cloth (Algerian Cutting), which had left its mark on an era of the Ottoman social structure while being used by Algerian sailors, with the help of descriptions in written and visual sources and gives information about the effects of this dressing style on men's clothes of that era and the society in terms of its type, form, and usage features and esthetical values.

Key Words: Algerian Cloth, Turkish Clothes, Navigation, Ottoman, Algerian

* Bu çalışma "Uluslararası; Fethinin 500. Yılında Cezayir, Barbaros Hayrettin Paşa ve Osmanlı Denizciliği Sempozyumu", 1-3 Aralık 2016, Manisa'da sunulmuştur.

Giriş

Giyim, bulunduğu toplumun inanç, kültür, yaşam tarzını üzerinde barındıran, diğer topluluklara görsel mesaj ileten bir araç olarak geleneksel toplumlarda kişinin içinde bulunduğu sosyal statü, estetik anlayışı ve işlevine ait özelliklerini yansıtmaktadır. Bu nedenle, giyim-kuşam geçmişe yönelik bilgilerin elde edilmesinde kültür mirasları içerisinde önemli bir faktördür.

Giyim, medeniyetlere göre farklılıklar sergilemektedir. Bir ulusun, bir halkın, bir yörenin hatta etnik bir gurubun giyim- kuşamındaki farklılıklar ilk bakışta gözlenebilmektedir. Bu değişikliğin oluşmasının en önemli faktörlerinin, kişilerin yaşamlarını sürdürdükleri yörenin coğrafi konumu, iklimi, yaşam tarzları, sosyal yapıları, dini inançları, adetleri, kültürel, ahlaki ve estetik değerleri oluşturmaktadır.

Ulusların sosyal ve kültürel yapılarını betimleyici öğelerin önemli parçalarından biri olan giyim kuşam, köklü bir tarihe sahip olan Osmanlı toplumun da görsel iletişim aracı olarak toplumsal hiyerarşinin korunmasında büyük roller üstlenmiştir (Vural vd. 2007: 793). Diğer Türk devletleri içinde 13. yy.ın sonlarından 20 yy.ın ilk çeyreğine kadar varlığını sürdüren Osmanlı Devleti, geçirdiği aşamalara göre değişik kültürlerle sürekli etkileşim içinde olmuştur. Bu kültürlerin çok farklı ve etken olmasının yanında geleneksel giyim tarzları da o derece estetik, hiyerarşik ve çeşitli olmuştur. Siyasi ve kültürel açıdan hızlı bir gelişme göstererek yayılma ve topraklarını genişletme döneminde, idaresi altına aldığı ülkelerin kültürlerinin yanında, giyim tarzlarının yayılmasını da sağlamıştır.

Oldukça zengin bir giyim kültürüne ve bir o kadar da giysi çeşitliliğine sahip olan Türk giyim-kuşamı Osmanlı dönemlerinde birçok kültürü etkilediği gibi, farklı kültürlerden de etkilendiği görülmektedir. Bunlardan biri de 1516-1830 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu hâkimiyetinde yer alan Kuzey Afrika ülkesi Cezayir'dir. Yaman gemicileri ile tanınan Cezayir, Osmanlı himayesine girmesi ile Türk giyim- kuşam kültürüne *Cezayir Esvabı* ile bir döneme damgasını vurmuştur.

1.Osmanlı Döneminde Cezayir

Osmanlıların, Ege Denizi'ne açılarak, adaları ele geçirmeye başlamaları, idarî bazı meseleleri de beraberinde getirmiştir. Çünkü Limni, Midilli, Eğriboz gibi yüzölçümü büyük adaların ele geçirilmesinden sonra, Rodos ve İstanköy'ün de katılması ile hâkimiyet bölgesi oldukça genişlemiştir. Gelibolu Sancakbeyi veya Deryabeyleri tarafından idare edilen donanmanın başına, meşhur Türk denizci Amiral Barbaros Hayreddin Paşa'nın getirilmesinden sonra, yeni bir idarî düzenleme yapılmış, 1533 yılında Cezayir Beylerbeyliği kurulmuştur. Bu oluşum, hem Kuzey Afrika hem de Ege Adaları'nın idaresini içine almıştır. Buraların gelir kaynakları, Kaptan Paşa sıfatı ile Hayreddin Paşa'ya bırakılmıştır. Bu nedenle, *Cezayir-i Bahr-i Sefid Eyaleti*'nin bir diğer adı da *Kaptan Paşa Eyaleti*'dir (Ünal 2002: 252). Bu süreç içinde, söz konusu bölgelere, İstanbul'dan yeniçeriler ile Antalya, Denizli, Aydın, İzmir, Manisa, Balıkesir gibi Batı Anadolu vilâyetlerinden leventler gönderilmiştir (Akdağ 1999). İmparatorluğun sınırlarına dâhil olan Cezayir, Tunus ve Trablus'a Türk idari teşkilâtında Osmanlı yönetimince, *Mağrip Ocakları* veya *Garp Ocakları* adı verilmiştir. Yalnızca bu yerler ile sınırlı kalmayıp, bütün Akdeniz'de etkin bir güç haline gelen Türk denizcilerinin reisleri,

Cezayir Dayıları adıyla anılmıştır. *Dayı* denilen bu kişiler, Türk denizcileri olarak Kuzey Afrika'dan Anadolu'ya, Ege kıyılarından Rumeli'ye uzanan oldukça geniş bir coğrafyada etkin kuvvet haline gelmiştir (Mirzaoğlu 2003: 117).

Türk denizci reislerinin Akdeniz'deki gücünün; giderek yayılması, doğal olarak, yeniçerilere ilâveten, Anadolu'nun çeşitli eyaletlerinden donanmaya binlerce askerin katılımıyla gerçekleşmiştir. Bunların büyük bir kısmı, Anadolu'da, dönemin hukukî terimiyle *çiftbozan* diye tanımlanan çiftçi köylülerden oluşmaktadır (Akdağ 1999: 35). Osmanlı hükümeti, Akdeniz'de faaliyette bulunan ve gerektiğinde donanmasıyla yardıma gelen Cezayir ocağına sıkı bir merkeziyetçilik yerine daha serbest bir yönetim uygulamaktaydı. Esasen Cezayir kendi iradesiyle Osmanlı Devletine bağlanmış bir eyalettir. Bu nedenle Osmanlı Cezayir ocağına baskı yapmak yerine onu gazaya teşvik etmiştir. Buna rağmen Cezayir dayılarının kural tanımaz tavırları Osmanlı devletini zor durumda bırakmıştır. Dayılar tarafından yönetilen Mağrip Ocakları (Cezayir, Tunus, Trablusgarp) XVIII. yüzyıldan itibaren giderek eski kuvvetini kaybetmeye başlamıştır. Bu gelişmede, dayıların birbiriyle çarpışmalarıyla beraber, imparatorluktan bağımsız hareket etmeye eğilimleri de etkili olmuştur. Cezayir'de Türk siyasi hâkimiyeti 1830'da, Fransızların Türk-Arap kuvvetleriyle çarpışarak burayı ele geçirmesiyle sona ermiştir (İslâm Ansiklopedisi 1993).

2.Cezayir Esvabı (Cezayir Kesimi)

Cezayir Esvabı, 18. ve 19. yy da Anadolu'nun çeşitli yerlerinde ama özellikle İstanbul'un bıçkın veya ayak takımı adı verilen başıboş genç erkekleri arasında moda olmuş bir giyim tarzıdır. Cezayirli gemicilerin yaman, korkusuz, boyun eğmeyen yaşam şekillerinin yanı sıra günlük yaşantılarında kullandıkları giysi biçimleri Osmanlı'da sosyal ve kültürel bir akımın temsilcisi olmuştur. Reşat Ekrem Koçu'nun (1996) "Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü" isimli kitabında Cezayir Kesimi şu şekilde ifade edilir:

"Üçüncü Sultan Selim ile Dördüncü Sultan Mustafa devirleri ile İkinci Sultan Mahmud'un Yeniçeri Ocağını kaldırdığı 1826 yılına kadar geçen zamanında İstanbul bıçkınları ve havai meşreb gençleri arasında moda olmuş bir kıyafet ve tuvalete verilmiş isimdir. Yalın ayak, baldırı çıplak, göğüs bağı açık şehbaz, cundabaz gemici, kalyoncu kıyafetinden ilham alınmış ve İstanbul halkının da Cezayirlileri yaman gemiciler olarak tanıdığı için bu kıyafete o memleketin adına nispetle Cezayir Kesimi denilmiştir."

Şekil 1. Cezayir Kesimli Bıçkın (Koçu 1996: 90).

Cezayir esvabı veya Cezayir kesimi olarak nitelendirilen giyim kuşam özelliği başındaki sarıktan, belindeki bıçağa, göğüs aksesuarından diz çakşırına kadar birçok parçanın bir araya gelmesiyle bir tarz oluşturmaktadır.

Şekil 2. Cezayir Kesimli Küçükbey

Şekil 3. Cezayir Kesimli Ayakları Çıplak Küçükbey (Koçu 1996: 91,92).

Gerçekte bu tarz, boyun eğmez, fakir, asi gençlerin bir sembolüdür. Cezayir kesimi giyim tarzı daha çok Osmanlının alt kültürde yetişen kişiler benimsemiş ve bu guruplar arasında daha yaygın kullanılmasına rağmen, dönemin üst sınıf ailelerinin gençleri de bu akıma kapıldığı çeşitli kaynaklarca belirtilmektedir.

Cezayir kesimi veya Cezayir esvabı olarak belirtilen giyim tarzında; başta sarık olmak üzere üst bedene giyilen ten gömleği (giyilmeyebilir), gömlek üzerine fermene, camedan veya cepkenler gibi üstlükler giyilir, alt bedene diz çakşırı, bele Hind veya İran şalı bağlanır, bel şalına yatağan bıçağı varsa bir de tabanca yerleştirilir, göğüs açıktır ve sine perçemi yerleştirilir, omuzlara ise Cezayir bormusu atılır, ayaklar ise çıplaktır.

Cezayir Kesimi giysi tarzı ile ilgili olarak Koçu'nun (1996) tasvirlerine göre, başa sarık ve bele de kuşak olarak gayet değerli Hind veya İran Şalı sarılırdı. Şal; atkısı ve

çözgüsü yün olan desenli bir kumaştır. İpek ve pamuk ipliğinden dokunanları da vardır. Doğu memleketlerine ait bir dokuma olan şal; en çok Hindistan, İran, Türkistan, Trablus ve Anadolu'da dokunmuştur. Pakistan'ın Lahor şehrinde, Şam ve Halep'te dokunan şallar da meşhurdur. Şallar kendine özgü desen, renk ve yumuşaklığıyla pek çok alanda halk tarafından beğenilerek kullanılmıştır (Salman 2004: 6).

Cezayir Esvabında, üst bedene ten gömleği adı verilen bezden veya bürüncükten gömlek giyilmektedir. Bürüncük; ham ipeğe katılan az miktardaki keten ipliği ile dokunan eski bir yazlık kumaştır. Erkeklerin giydiği bürüncük iç gömleklerine *helali* denilmektedir. Nurettin Rüştü Büngül'ün (1939) tarafından hazırlanan Eski Eserler Ansiklopedisi'nde bürüncük;

“Kıvratma dedikleri bükülmüş (ham) ipekten kıvrıcık olarak evlerdeki tezgahlarda dokunan en kıymetli Türk Çamaşırılığı bir nevi ipek bezdir. Bunların iplik karışığına da helali derler. Güya ipek kumaş ve ipek bez giymek erkeklere haram olduğundan biraz keten veya pamuk ipliği ile bürüncük helali oluverirdi. Kolay eskimez, kullanışlı, en iyi, en güzel çamaşırıldı.” şeklinde ifade edilmektedir.

Bürüncük boyanmaz ve doğal rengi kremdir. Dokuma malzemesinin pahalı olması bürüncük yerine kalitesi düşük pamuklu bez dokumalardan hazırlanan iç gömlekleri kullanır hale getirmiştir. Ayak takımı olarak belirtilen kesim adı bez gömlekleri kullanmaktadır. Koçu (1996); Cezayir esvabında, vücut üzerine ten gömleği giyilerek, bu gömleklerin de önünün kapatılmadığı hatta göğüs kısmının meme uçlarına kadar özellikle açıldığını belirtmektedir. Göğüs kıllarının ustura ile tıraş edilirken, bir tutamı bırakılır ve tutamın üzerine inci veya mavi boncuk bağlandığını da ifade etmektedir. *Sine Perçemi* adı verilen bu püskül için Koçu (1996) şu şekilde bahsetmektedir;

“19.yy başlarında İstanbul'da Cezayir kesimi denilen apaş kılık kıyafeti, pırpırlık modası salgınında bıçkınların garip bir süslenme nümayişinin adıdır. Göğüsleri kıllı gençler kılları ustura ile tıraş ederler ve tam göğsünün ortasında 8-10 tel kıl bırakırlar, bu kılların her birinin ucuna bir inci geçirip düğümlerler, kıllardan birine de mavi nazar boncuğu takarlardı ve bu nazar boncuklu incili püskülcüğe Sine perçemi derlerdi. Aynı yola ayak uydurmuş fakat göğüsleri kıllı olmayan veya henüz kullanmamış olan gençler ise bu sen perçemini göğüslerine yapıştırma, takma olarak asarlar idi”

Osmanlı döneminde yaygın olarak kullanılan üst giyimlerden fermene, camedan veya cepkenler Cezayir Esvabının önemli parçalarıdır. Fermene; çuhadan veya abadan hazırlanan, kolsuz, vücudu saran ve önden çapraz kapanan bir yeleğin adıdır. Camedan; çuhadan veya kadifeden hazırlanan, kolsuz, kısa ön tarafı çapraz kapanan bir yelectedir. Önemli özelliği göğüs kenarları ve yaka çevresi ince kordonlarla süslenmektedir. Cepken ise yakasız, önü düz veya çapraz kapanan, bele kadar boyu olan, uzun kollu bir üstlüktür (Pakalın 1954; Koçu 1999: 58). Cezayir Esvabında, ten gömleğin

üzerine giyilen cepken, fermene veya camedanın altına diz çakşırı giyilmektedir. Çakşır, erkeklerin iç donu üzerine giydiği, belden uçkur ile bağlanmış, geniş ağılı bugünkü pantolonun adıdır. Diz çakşırı, boyu dizin üzerinden üç-beş parmak yukarıda olan, baldırı bacağı açık kısa çakşırdır. Cezayir kesiminde diz çakşırı, paça ağzı bol, ağ kısmı ise körüklüdür (Koca vd. 2013: 46; Koçu 1999: 59). Cezayir kesimi giyinme tarzının parçalarından biri de soğuk havalarda omuza atılan “Cezayir Bornusu”dur. Bornus; beyaz yünlüden hazırlanan, bir Arap üstlüğüdür. Dört köşeli kumaş parçası olan bornus, omuzlara atıldığında bir kenarı ayak bileklerine kadar iner, üstte kalan yerin iki kenarında kol oyuntuları vardır, kollar buradan geçirilir ve giymekten ziyade sarınmak için kullanılır. Osmanlı döneminde özellikle Fas, Cezayir, Tunus, Trablusgarp halkı tarafından kullanılmış olup Anadolu’ya gemiciler tarafından getirilmiştir. Cezayir Kesimini belirleyici unsurlarından biri de yaz – kış yalın ayak dolaşmaktır. Özellikle yazın yalın ayak dolaşmak makböldür. Eğer ayağa bir şey giyilmesi gerekirse “Galata Kalyoncu Yemenisi” adı verilen bir çift yemeni giyilirdi. Bu yemeninin özelliği arka kısmının kısa, ön kısmının üstünün az olmasıdır (Koçu 1999: 47-54). 1863’da Arif Paşa’nın yazıp resimlediği “Mecmu’a-i Tesavir-i Osmaniye” adlı eserde yer alan Galata Çavuşu, Paşa Başçavuşu, Çıplak Çavuşu, Çıplak figürlerinin giysi özellikleri Cezayir Kesimi giysi özellikleri ile benzer özellikleri oldukça çoktur. Özellikle Çıplak Çavuşu ve Çıplak’a ait giysi formlarında yer alan bornus, çakşır, bel şalı, yelek, yemeni gibi parçalarla birlikte vücuttaki dövme ve kuşaktaki aksesuarlar Osmanlı denizciliğinde Cezayir kesiminin kullanıldığını göstermektedir.

Şekil 4. Galata Çavuşu, Paşa Başçavuşu, Çıplak Çavuşu, Çıplak (Arif Paşa 1862)

Cezayir kesimi tarzın özelliklerinden biri dövmelemdir. XVI. asırda Osmanlı İmparatorluğunda varlığı görülen dövme geleneği XVII. yüzyılda Cezayirli gemiciler aracılığıyla Osmanlı denizcileri arasında da yaygınlaşmaya başlamış ve özellikle Yeniçerilerce bağlı buldukları “Orta’yı simgelemek amacıyla yapılmıştır. Bu geleneğin yeniçeri ocağının kapatılmasına kadar sürdürüldüğü ifade edilmiştir. XVI. yüzyıl ve XVII. yüzyılın ilk çeyreğine kadarki sürede Akdeniz’deki gemicilik Osmanlı

İmparatorluğu'nun tam olarak kontrolünde değildi. Denizcilikte hâkim güç ve dolayısıyla kültür farklı milletlerde olduğundan bu dönemde denizcilikle ilgili dövmelerin farklı baskın kültürlerin etkisi altında olması muhtemeldir (Kadioğlu 2002: 113; Oncül 2002: 3).

Osmanlı başkentinde her dönemde toplum düzenini bozan marjinal gruplar veya kişiler yaşamıştır. Memleketin çeşitli yerlerinden İstanbul'a göçlerin yoğunlaştığı devirlerde bu türden davranışların yaygınlaştığı görülmektedir. Başkent İstanbul'da toplum düzenini bozanların başında Külhanbeyi adıyla bilinen başıboş gruplar gelmekteydi. Bunlar tarzları, davranışları ve alışkanlıklarıyla aykırı bir hayat sürerek, devlet ve halk için her zaman birer tehdit unsuru olmuşlardır. Bu kişiler ve gurupların toplum üzerindeki etkileri dönemlere göre farklılıklar göstermiştir. XVIII. yüzyıldan itibaren İstanbul'da halkı oldukça rahatsız eden, şehrin güvenliğini zedeleyen ve devleti bir hayli uğraştıran kesimlerin başında yer alan külhanbeylerinin kendilerine has bir giyim tarzları vardı (Demirtaş 2006: 116). Cezayir kesimi giyim tarzını en çok kullanan külhanbeylerini Koçu (1971) şu şekilde tanımlamaktadır;

“Külhanbeyleri “Cezayir Kesimi” olarak isimlendirilen bir modayı takip etmekteydiler. Sırta bir gömlek giyilir, kollar dirseğe kadar sıvalı, düğmeler asla iliklenmezdi. Göğüs kullu ise, kollar ustura ile tıraş edilir, iki meme ortasında yalnız bir tutam kıl bırakılır, onlara da birer küçük inci boncuk geçirilip düğmelenir, adına “sine perçem” denilirdi. Belde, Sakız veya Trablus Kuşağı, yarım Fransız pantolon, boyundan atma püsküllü kordon ve arkasına basılmış yumurta topuk kundura külhanbeyinin kıyafetini tamamlamaktadır.”

Cezayir kesimi olarak adlandırılan giyim tarzı Osmanlı Devletinde alt kültürden oluşan kesimler tarafından kullanıldığı görülmektedir. Cezayir esvabını giyen kimselerin toplum içerisinde pek hoş karşılanmadıkları, dönemin vaka kayıtları içerisinde belirtilmektedir. Bununla ilgili olarak Müverrih Şanizade Ataulлах Efendi'nin 1809 yılı vakaları arasında dönemin erkeklerinin uygunsuz bu giyim tarzı ile ilgili olarak şunları belirtmektedir (Koçu 1950: 124) ;

“Sefihane süslenmekten sakınmak İslamiyet şiarından iken zamanımızın halkı birbirinden görerek cehalet, nadanlık ve bilhassa ar ve edeb noksanlığından delikanlılar kadınlar gibi süs ve alayışe düşmüştü. Hele avam ve ayak takımı, insanlık kadr ve itibarını kıyafet ve kılıkta sandılar, alasından veya adisinden türlü türlü acayip tarzda giyinip kuşandılar; mesela bostancı neferi baratayı, serdengeçti destarı, iç ağası üst kaftanı ve kavuğu, yobaz softa tetimmesini terk edip kimi başına Cezayiri ve kimi lahuri ve keşmiri ve kimi de rizai ve marpiç şal sarınarak Tersane hademesi gibi bir hey'et peyda ettiler; kimi bornus, diz çakşırı ve tozluk giyip beline gümüş kakmalı yatağan bıçağı takarak meyhane ve kahvehane ve mesirede fodulluk edip dolaştılar. Uygusuzluk edip kavga çıkarıp yakalandıkları zaman da sorguya çekilince kimi bayraktar, kimi iç ağası kimi bostancı ve eski püskü bir yadigar olduğu anlaşıldı. Herkes bir acayip kıyafetle bi-perva icra-yi habaset ederdi”.

Osmanlı Devletinde bir dönem yaygın olarak kullanılan Cezayir esvabı, Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesinde de sıkça kullanılmaktadır. Osmanlı'nın yetiştirdiği en büyük seyyah olan Evliya Çelebi, XVII. yüzyıldaki geniş Osmanlı coğrafyasının tarihini, insanların gelenek, görenek, folklor, sanat ve zanaatını birçok yönleriyle aktarmaktadır. Evliya'nın eseri bir seyahatname olmakla beraber, dönemin özellikleri hakkında çok çeşitli bilgileri içerisine almaktadır. Gezmiş olduğu yerlerde yaşayan halkın inanışlarını, yaşam şekillerini, âdet ve geleneklerinin yanı sıra giyim biçimleri hakkında bilgiler vermektedir. Seyahatname 'de Anadolu'da yer alan il ve çevrelerindeki yerleşim birimlerine ait giysi tasvirleri incelendiğinde dönemin giyim kuşamı hakkında çeşitli bilgiler elde edilmektedir (Pamuk 2013: 143).

Zuhuri Danışman'ın (1969-1970) günümüz Türkçesi'ne çevirisini yapmış olduğu Evliya Çelebi Seyahatnamesinde erkek giyimlerinden bahsedilirken Cezayir kesimi, Cezayir libası olarak isimlendirilen giysiler göze çarpmaktadır. İstanbul başta olmak üzere Anadolu'da özellikle sahil kesimi yerleşim bölgelerinde Cezayir Esvabının sıkça kullanıldığı görülmektedir. Bununla ilgili örneklerden biri Kasımpaşa ahalisi hakkında verilen bilgilerde; "Bir sınıfı asker taifesidir ki kapudanlar, azaplar, vardyanlar gemici dayılardır. Hepsi Cezayir elbisesi giyip kırmızı fes üzerine kafesi destar (kavuk) ve arkalarına bornos ve Timur koparan ve kapuda çeşitli prankone dolamalar, bellerinde çatal pala bıçaklar ve ayaklarında tomaklar, bazıları baldırı çıplak gemici gazilerdir" şeklinde ifade edilmektedir (Danışman 1986: 68-70).

Başka bir örnekte Akhisar- Durkutlu Şehirlerinin giyim kuşamında şunlar ifade edilmektedir; Akhisar için; "Elbiseleri çuha ve kıymetli kumaşlardır. Delikanlıları Cezayir leventleri elbisesi şeklinde daracak yelekler, başlarına fes giyerler. Durkutlu için: Elbiseleri çuha elvan feracelerdir. Taze yiğitleri baldırları çıplak, Cezayirli tarzı sıkma yelek, pala bıçak, başlarında fes gezerler." Seyahatname de Cezayir-i Bahr-i Sefid Eyaletleri içerisinde yer alan Sakız adası erkeklerinin giyimleri ile ilgili olarak; "Müslüman kadınları ferâce giyerler. Bütün halkı Cezayir elbisesi giyerler." Rodos Adası ile ilgili bilgilerde; Bu şehir halkı Cezayirli tarzı elbise giyer. Gençleri bahadır ve levent, ihtiyarları neccardır. Su ve havasının güzelliğinden halkının renkleri kırmızıdır. Mahbup ve mahbubesi meşhurdur. Kadınları edeplidir. Hepsi çuka ferace giyip ayaklarına kırmızı kadife döğme çakşır ve başlarına çenber ile yüzlerini kıl örtü ile örterler" görüldüğü üzere farklı coğrafi bölgeler olmasına rağmen Cezayir Esvabı ortak giyim-kuşam özellikleri arasında yer almaktadır (Danışman 1986: 68-70,144,158).

Sonuç

Toplumların sosyal, ekonomik, siyasi ve kültürel özelliklerini yansıtması açısından, ulusların sosyal ve kültürel yapılarını betimleyici öğelerin önemli parçalarından biri olan giyim kuşamın, tarih boyunca geniş kültürel ve sanatsal işlevler yüklenmiş olduğu görülmektedir. Her ulusun kendine ait giyim tarzını oluşturan geleneksel giysiler çok fazla değişikliğe uğramadan, pek çok kuşak tarafından uzun yıllar kullanılmış, her ulusun tarihsel evrimi farklı olarak gelişmiş, bu gelişim giysilerine de yansımıştır. Oldukça zengin bir giyim kültürüne sahip olan Türk giyim-kuşamı Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde birçok kültürü etkilediği gibi, fethettiği, ticaret yaptığı toprakların kültürlerinden de etkilendiği görülmektedir.

Osmanlı toplumunda da giyim-kuşam çok önemli bir görsel iletişim dili olarak toplumsal hiyerarşinin korunmasındaki temel unsurlardan biri olmuş, saray mensuplarından devlet adamlarının kıyafetlerine ve meslek gruplarına kadar sınıf ve rütbelerine göre kumaş, biçim, renk ve aksesuarları belirlenmiştir. Aynı önem halkın giyim kuşamı içinde geçerli olmuş, kişilerin giyim kuşamları sosyal statüsünün belirleyici unsuru olarak görüldüğü için politik bir önem kazanmıştır. Osmanlı Devletinde Cezayir’in fethi ile başlayan süreçte Cezayirli gemicilerin giyim tarzları bir moda akımının başlangıcı olmuştur. Çeşitli kaynaklarda “Cezayir Esvabı”, “Cezayir Kesimi” veya “Cezayir Libası” olarak adlandırılan bu giysi akımı dönemin üst sınıfın kesimlerden ziyade alt kültür denilen kendilerine özgü hayat tarzları, kılık-kıyafetleri, konuşma biçimleri ve davranışlarıyla aykırı bir sınıfın giyim tarzını temsil etmiştir. Cezayir esvabının biçiminden kumaş özelliğine, süslemesinden yaka, kol, kapama özellikleri veya bele sarılan kuşağı, bıçağı gibi kullanım detaylarına kadar birçok özelliğin kullanan kesimin yaşam biçimleriyle örtüştüğü görülmektedir. Toplum içerisinde bu giysi tarzını kullanan guruplar çok hoş karşılanmadığı da çeşitli kaynaklarda da yer almaktadır. Evliya Çelebinin Seyahatnamesinde bir çok ilde Cezayir Esvabının yer alması bu giysi tarzının İstanbul dışında farklı illerde benimsendiğini göstermektedir. Genel olarak bakıldığında Cezayir esvabı Osmanlı Devletinde belli bir kesim tarafından benimsenmiş ideolojik bir düşünce yapısının da sembolü olmuştur.

Cezayir ve İstanbul’un mesafelerinin uzak olmasına rağmen Barbaros Hayrettin Paşa’nın hatırası ve ona duyulan derin saygı ayrıca Cezayirli gemicilerin Akdeniz’de korsanlar karşısındaki başarıları Cezayir Kesimi olarak adlandırılan giyim akımının Anadolu ve İstanbul’da etkili olmasında önemli faktör oluşturmaktadır.

Kaynaklar

- Akdağ, Mustafa (1999). *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası / Celâli İsyanları*, Ankara: Başar Ofset Mat.
- Arif Paşa (1862). *Mecmu'a-i Tesavir-i Osmaniye*
- Büngü, Nurettin Rüştü (1939). *Eski Eserler Ansiklopedisi*. Çituri Biraderler Basımevi, İstanbul.
- Çelebi, Evliya (1970). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi. Cilt 2.* (Çev. Zuhuri Danışman).İstanbul: Kardeş Matbaası.
- Çelebi, Evliya (1970). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi. Cilt 13.* (Çev. Zuhuri Danışman).İstanbul: Kardeş Matbaası.
- Demirtaş, Mehmet (2006). “XVIII. Yüzyılda Osmanlıda Bir Zümrenin Alt-Kültür Grubuna Dönüşmesi: Külhanbeyleri”. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 113-142.
- İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı (1993), c:7,s:483-499 İstanbul
- Kadıoğlu, Nihal (2002). “Anadolu'nun Bazı Yörelerinde Dövme Âdeti ve Bu Âdetin Çağdaş Yaşamdaki Yeri” ve “Doğunun Tenindeki Nakış”, *Atlas Dergisi*, Ağustos, Sayı 113.
- Koca, Emine ve Fatma Koç (2013). “19. Yüzyıl Osmanlı Gezici Esnaflarının Giyim Kuşam Özellikleri”. *Uluslararası Türk ve Dünya Kültüründe Kahramanmaraş Sempozyumu*,
- Koçu, R. Ekrem (1996). *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, İstanbul: Güncel Yayıncılık.
- Koçu, R. Ekrem (1971).“Eski İstanbul'da Yalın Ayaklılar”, *Hayat Tarih Mecmuası*, Sayı:14, Mayıs 1971.
- Koçu, R. Ekrem (1950). *Osmanlı Tarihinde Yasaklar*, Tarih Kütüphanesi Yayınları 2, İstanbul
- Mirzaoğlu, F. Gülay (2003). “Bir Tarihi Türkü: Cezayir”. *Türkbilig / Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 4(6), 117- 126.
- Öncül, Kürşat (2002). *Kültürümüzde Dövme Geleneği*, Kafkas Üniversitesi Türk Halkbilimi Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları: 3, Kars
- Pamuk, Beyhan (2013). “Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Yer Alan Giysi Tasvirlerinin İncelenmesi”, *8.Uluslararası Türk Kongresi*, 24-27 Ekim, Eskişehir
- Pakalın, Mehmet Zeki (1954). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, III, XVIII. Fasikül. İstanbul, Maarif Basımevi.
- Pakalın, Mehmet Zeki (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. 11, s. 340
- Salman, Fikri (2004). “Türk Kumaş Sanatında Görülen Geleneksel Kumaş Çeşitlerimiz”, *Sanat Dergisi*, Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, S.6, Erzurum,
- Ünal, Ayhan Afsin (2002). “XVI. VE XVII. Yüzyıllarda Cezayir-ı Bahr-ı Sefid (Akdeniz-Ege Adaları) ya da Kapdan Paşa Eyaleti”, *Erciyes Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* Sayı: 12 (251-261 s.)
- Vural, Tuba, Fatma Koç ve Emine Koca (2007). “Kültürlerarası Etkileşimde Giyim Kuşam”. 38. *ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, 2, 793-808.